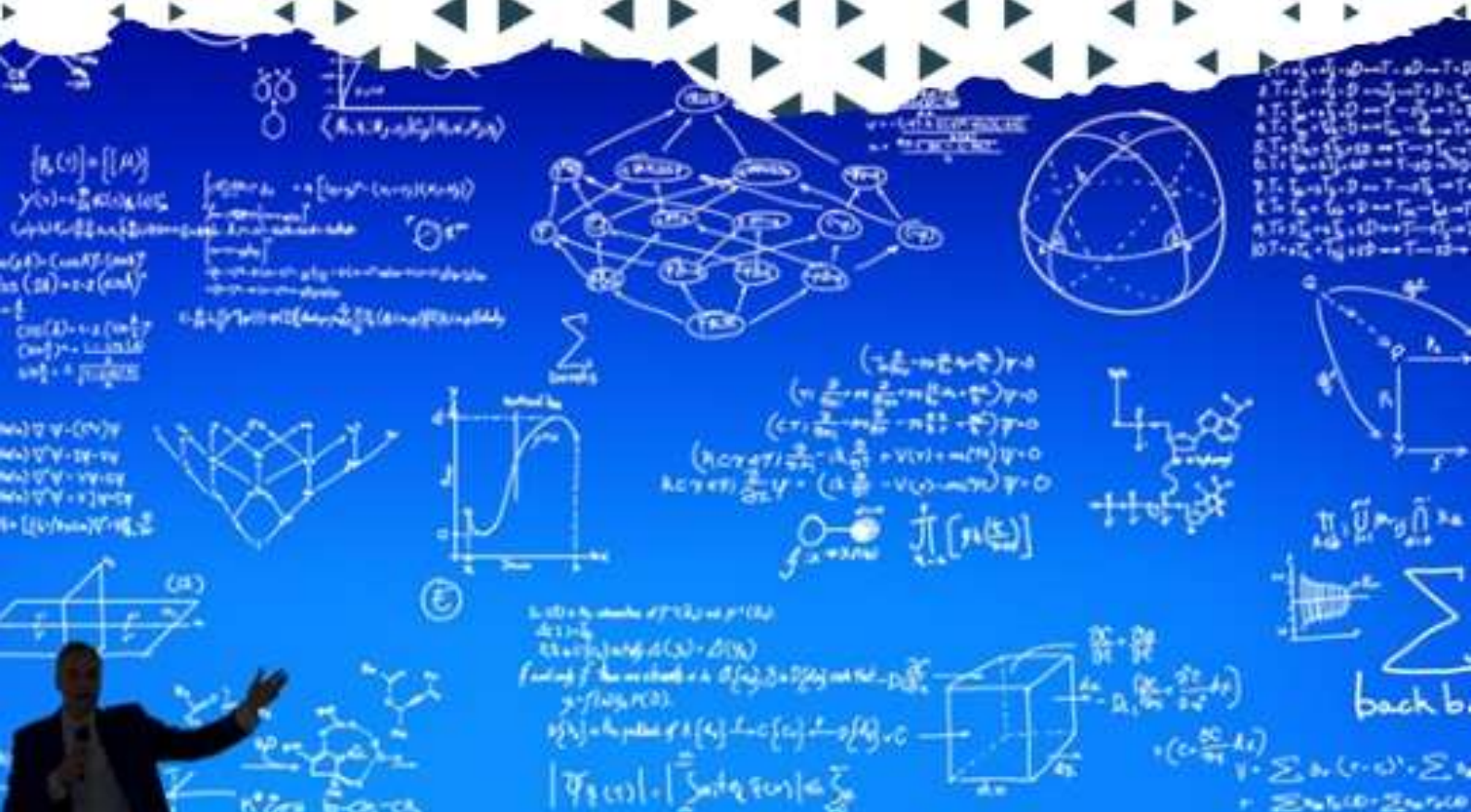

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

ZAMONAVIY ILM-FAN VA TA'LIM: MUAMMO VA YECHIMLAR ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

+998335668868

<https://innoworld.net>

Google Scholar doi

zenodo

OpenAIRE

2025

**«INNOVATIVE WORLD» ILMIY TADQIQOTLARNI QO'LLAB-
QUVVATLASH MARKAZI**

**«ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOTLAR: MUAMMO VA
YECHIMLAR» NOMLI 2025-YIL № 5-SONLI ILMIY, MASOFAVIY,
ONLAYN KONFERENSIYASI**

**ILMIY-ONLAYN KONFERENSIYA TO'PLAMI
СБОРНИК НАУЧНЫХ-ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЙ
SCIENTIFIC-ONLINE CONFERENCE COLLECTION**

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2025

Volume 2 Issue 5 | 2025 |

+99894 5668868 | @Anvarbek_PhD

Page | 2

Ovqat bilan bog'liq metaforalarning lingvomadaniy talqini va kognitiv asoslari

Rasulova Xusniya

Termiz Davlat Pedagogika Instituti Tillar fakulteti 3- kurs talabasi

Kurbaniyazova Manzura

Termiz Davlat Pedagogika Instituti

Gumanitar fanlar bo'yicha xorijiy tillar kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada ovqat bilan bog'liq metaforalarning lingvomadaniy va kognitiv xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda metaforaning tafakkur va madaniyat bilan uzviy aloqasi ochib berilib, ovqat konseptining til tizimidagi metaforik modellar orqali qanday konseptuallashuvi yoritiladi. Ovqat metaforalarining assotsiativ, aksiologik va pragmatik jihatlari aniqlanib, ularning milliy-madaniy spesifikatsiyasi, xususan o'zbek lingvomadaniyatidagi non va ovqat konseptlarining semantik yuklamasi tahlil etiladi. Tadqiqot natijalari ovqat metaforalarining til birliklari sifatida nafaqat semantik, balki madaniy va kognitiv fenomen ekanini ko'rsatadi hamda lingvomadaniyatshunoslik va kognitiv tilshunoslik yo'nalishlarida olib boriladigan tadqiqotlar uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: metafora, ovqat metaforalari, lingvomadaniyat, kognitiv tilshunoslik, assotsiatsiya, madaniy konsept.

Kirish. Zamonaviy tilshunoslikda metafora tilning ikkilamchi bezagi sifatida emas, balki inson tafakkurining kognitiv mexanizmi sifatida talqin qilinmoqda. Ayniqsa, lingvomadaniyatshunoslik doirasida metafora milliy ong, madaniy tajriba va ijtimoiy qadriyatlarning til orqali konseptuallashuvi sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Ovqat bilan bog'liq metaforalar esa insonning biologik ehtiyojlari va madaniy tajribasi uyg'unlashgan universal konseptual soha bo'lib, u til tizimida chuqur semantik va aksiologik qatlamlarga ega. Ushbu maqolada ovqat metaforalari lingvomadaniy birlik sifatida tahlil qilinib, ularning kognitiv modellar, madaniy kodlar va baholovchi semantika bilan bog'liqligi yoritiladi.

Metaforaning kognitiv va lingvomadaniy mohiyati

Kognitiv tilshunoslik nuqtai nazaridan metafora abstrakt tushunchalarni konkret tajriba orqali idrok etish vositasi hisoblanadi. Ovqat konsepti inson tajribasida eng barqaror va takrorlanuvchi tajriba bo'lgani sababli u metaforik manba sifatida yuqori produktivlikka ega. Lingvomadaniy jihatdan esa ovqat metaforalari millatning hayot tarzini, ijtimoiy munosabatlarini, axloqiy va diniy qarashlarini til birliklarida mujassamlashtiradi.

Shu bois ovqat bilan bog'liq metaforalar konseptual metafora + madaniy semantika uyg'unligi sifatida qaralishi lozim.

Ovqat metaforalari quyidagi asosiy kognitiv modellar orqali shakllanadi:

1. Bilim — ovqat konsepti.

"Bilimni hazm qilish", "ilmga chanqoq bo'lish" kabi birliklar bilimni jismoniy oziq-ovqat bilan tenglashtiradi. Bu metafora bilimning inson ruhiy-intellektual rivojida oziqlantiruvchi funksiya bajarishini konseptuallashtiradi.

2. Hayot — ta'm tajribasi modeli. "Hayotning shirin-achchiqlari", "taqdirning achchiq noni" iboralari hayotni ta'm orqali baholashga asoslanadi. Bu modelda ta'm sezgisi baholovchi mezon sifatida ishlaydi.

3. Nutq — ovqat modeli. "Shirin so'z", "achchiq gap", "tuzsiz nutq" kabi metaforalar nutqning kommunikativ samaradorligini ta'm konsepti orqali ifodalaydi. Bu esa madaniyatda so'zga berilgan axloqiy bahoni ko'rsatadi.

Ovqat metaforalarining milliy-madaniy spesifikasi

Har bir madaniyatda ovqat bilan bog'liq metaforalar milliy oziq-ovqat tizimi bilan chambarchas bog'liq. O'zbek lingvomadaniyatida non konsepti markaziy o'rin egallaydi. "Non topmoq", "noni butun", "nonga xiyonat qilmoq" kabi birikmalar nonning muqaddaslik, halollik va baraka timsoli sifatida konseptuallashtirishini ko'rsatadi. Bu holat ovqat metaforalarining madaniy ierarxiyasi mavjudligini tasdiqlaydi.

Aksiologik va baholovchi semantika. Ovqat metaforalari orqali baholash mexanizmi faollashadi. Shirin — ijobiy, achchiq — salbiy, tuzsiz — mazmunsiz sifatida talqin qilinadi. Ushbu baholovchi komponentlar jamiyatning estetik va axloqiy mezonlarini aks ettiradi hamda metaforalarning aksiologik tabiatini belgilaydi.

Pragmatik va diskursiv funksiyalar. Pragmatik jihatdan ovqat metaforalari nutqda ekspressivlikni oshiradi, subyektiv munosabatni ifodalaydi, murakkab g'oyalarni ixcham shaklda yetkazadi. Masalan, "Bu fikrni hazm qila olmadim" iborasi kognitiv qabul qilmaslik bilan birga, emotsional qarshilikni ham bildiradi. Bu metaforaning diskursiv samaradorligini namoyon etadi.

Xulosa. Ovqat bilan bog'liq metaforalar inson tafakkurining biologik tajribasi va madaniy qadriyatlari kesishgan nuqtada shakllanadigan murakkab lingvomadaniy hodisadir. Ular til tizimida nafaqat semantik birlik, balki milliy ong va dunyoqarashni ifodalovchi konseptual mexanizm sifatida faoliyat ko'rsatadi. Ovqat metaforalarini ilmiy jihatdan tahlil qilish lingvomadaniyat, kognitiv tilshunoslik va diskurs tadqiqotlari uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

Lakoff, G., Johnson, M. *Metaphors We Live By*. — Chicago: University of Chicago Press, 1980

Kövecses, Z. *Metaphor: A Practical Introduction*. — Oxford: Oxford University Press, 2010.

Gibbs, R. W. *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*. — Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Boldyrev, N. N. *Kognitivnaya semantika*. — Tambov: TGU nashriyoti, 2004.

Safarov, Sh. *Kognitiv tilshunoslik*. — Toshkent: Muharrir, 2008.

Yo'ldoshev, B. *Lingvomadaniyatshunoslik asoslari*. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2015.

Sharifova, D. O'zbek tilida ovqat konseptining lingvomadaniy xususiyatlari // O'zbek tilshunosligi masalalari. — 2020. — №4. — B. 45–52. M.R.Kurbaniyazova "Ingliz va Qoraqalpoq tillaridagi gastronomik metaforalarning lingvomadaniy xususiyatlari (XXI asr badiiy matnlari asosida)" Til va adabiyot 7-son 2025-y. 123-124 b.

